

**PARA POLİTİKASI, MERKEZ BANKACILIĞI VE YOKSULLUK: UZUN
DÖNEMLİ BİR İKTİSAT TARİHİ ANALİZİ**

**MONETARY POLICY, CENTRAL BANKING AND POVERTY: A LONG-RUN
ECONOMIC HISTORY PERSPECTIVE**

Esmâ ERDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
Bölümü, esmaerdogan@osmaniye.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7324-8512>

ÖZET

Bu çalışma, para politikası ve merkez bankacılığının tarihsel gelişimini yoksulluk olgusu ile birlikte ele alarak, iktisat tarihinin uzun dönemli perspektifinden bütüncül bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Para düzenlerinin dönüşümü, devlet maliyesinin ihtiyaçları, finansal krizler, altın standardı rejimi, savaş ekonomileri, Bretton Woods sistemi ve neoliberal finansallaşma süreçleri, yoksulluğun hem biçimini hem de derinliğini belirleyen temel unsurlar olarak ele alınmaktadır. Makalede üç tarihsel dönem incelenmiştir: erken dönem para düzenleri, klasik merkez bankacılığının yükselişi ve modern dönemde finansallaşmanın etkileri. Bulgular, para politikasının teknik bir araç olmanın ötesinde, toplumsal güç ilişkilerinin ve ekonomik kurumların evrimiyle yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Yoksulluğun tarihsel olarak nasıl üretildiği ve yeniden üretildiği, para politikası kararlarının toplumsal sonuçları üzerinden tartışılmaktadır. Çalışma, merkez bankacılığının tarihsel rolünü yeniden düşünmeye ve yoksullukla ilişkisini daha geniş bir kurumsal çerçevede değerlendirmeye katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Para Politikası, Merkez Bankacılığı, Yoksulluk, İktisat Tarihi

ABSTRACT

This article examines the historical evolution of monetary policy and central banking in relation to poverty, offering a long-run economic history perspective. The transformation of monetary regimes, fiscal needs of states, financial crises, the gold standard, wartime economies, the Bretton Woods system, and neoliberal financialization are analyzed as key factors shaping both the form and depth of poverty. The study focuses on three major historical periods: early monetary regimes, the rise of classical central banking, and the modern era of financialization. Findings indicate that monetary policy is not merely a technical instrument but is deeply embedded in social power relations and institutional evolution. The historical production and reproduction of poverty are discussed through the societal consequences of monetary policy decisions. The article contributes to rethinking the historical role of central banking and reassessing its relationship with poverty within a broader institutional framework.

Keywords: Monetary Policy, Central Banking, Poverty, Economic History.

1. GİRİŞ

Para, devlet ve toplum arasındaki ilişki, iktisat tarihinin en eski tartışma alanlarından biridir. Günümüzde para politikası teknik bir uzmanlık alanı olarak görülse de, tarihsel süreçte bu politikanın uygulanma biçimi, yoksulluğun hem düzeyini hem de niteliğini belirleyen temel unsurlardan biri olmuştur. Bu çalışmanın amacı, para politikası ve merkez bankacılığının tarihsel gelişimini yoksulluk olgusu ile ele alarak uzun dönemli bir iktisat tarihi değerlendirmesi sunmaktır. Çalışma, para politikası ve yoksulluk ilişkisini üç tarihsel dönem çerçevesinde incelemektedir. İlk bölümde erken dönem para düzenleri ile devlet maliyesinin para politikası üzerindeki belirleyici rolü ele alınmaktadır. İkinci bölümde klasik merkez bankacılığının yükselişi, altın standardı rejimi ve deflasyonist politikaların yoksulluk üzerindeki etkileri incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise modern dönemde finansallaşma, neoliberal para politikaları ve 2008 sonrası süreçte yoksulluğun yeniden üretimi tartışılmaktadır. Bu çerçeve, literatürde son yıllarda giderek güçlenen “para politikasının dağılımsal etkileri” tartışmasını tarihsel bir eksene oturtmayı amaçlamaktadır. Özellikle 2008 Küresel Finans Krizi sonrasında merkez bankalarının yalnızca fiyat istikrarı değil, aynı zamanda eşitsizlik, yoksulluk ve iklim gibi alanlarda da sorumluluğu olup olmadığı yoğun biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Ancak bu tartışmaların önemli bir kısmı kısa dönemli makroekonomik modeller ve güncel politika uygulamaları etrafında şekillenmektedir. Para politikasının yoksullukla ilişkisini uzun dönemli kurumsal dönüşümler bağlamında ele alan çalışmalar ise görece sınırlıdır. Mevcut literatürde üç ana yaklaşım öne çıkmaktadır. Birinci yaklaşım, merkez bankası bağımsızlığının gelir dağılımı ve yoksulluk üzerindeki etkilerini ampirik olarak inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır (Sturm, Bodea, de Haan ve Hicks, 2025). Bu çalışmalar genellikle panel veri setleri kullanarak merkez bankası bağımsızlığı endeksleri ile Gini katsayısı ve yoksulluk oranı gibi göstergeler arasındaki ilişkiyi test etmekte; bulgular ülke gruplarına ve dönemlere göre farklılaşmaktadır. İkinci yaklaşım, merkez bankası politikalarının gelir ve servet eşitsizliği üzerindeki etkilerini teorik ve ampirik olarak ele alan ve faiz, kredi, varlık fiyatları ile döviz kuru gibi iletim kanallarını ayrıntılandıran çalışmaları kapsamaktadır. Üçüncü yaklaşım ise para politikasının yoksulluğu azaltıcı bir araç olarak kullanılabileceğini savunan ve özellikle iletim mekanizmaları üzerinden yoksul hanehalkları üzerindeki etkileri analiz eden çalışmalardan oluşmaktadır. Bu literatür, para politikasının tarafsız olmadığı, aksine belirli toplumsal grupları gözetken veya dışlayan sonuçlar ürettiği fikrini güçlendirmektedir. Bu çalışmanın literatüre katkısı, söz konusu tartışmaları uzun dönemli bir iktisat tarihi perspektifiyle yeniden çerçevelemesidir. Mevcut çalışmaların büyük bir kısmı 1990 sonrası döneme, özellikle enflasyon hedeflemesi rejimlerine ve 2008 sonrası niceliksel genişleme politikalarına odaklanırken, bu çalışma para politikası-yoksulluk ilişkisini üç yüzyılı aşan bir zaman diliminde, kurumsal dönüşümler ve uluslararası para rejimleri bağlamında ele almaktadır. Erken dönem metal para rejimlerinden altın standardına, savaş ekonomilerinden Bretton Woods sistemine ve neoliberal finansallaşma çağına uzanan bu uzun dönemli analiz, para politikasının yoksulluğu nasıl ürettiğini, dönüştürdüğünü ve yeniden tanımladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece çalışma, merkez bankacılığını yalnızca güncel bir politika tartışması olarak değil, yoksulluğun tarihsel coğrafyasını şekillendiren bir kurumsal yapı olarak ele almakta ve literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

2. ERKEN DÖNEM PARA DÜZENLERİ VE YOKSULLUĞUN TARİHSEL KÖKENİ

Erken dönem para düzenleri, yoksulluğun tarihsel biçimlenişini anlamak açısından kritik bir başlangıç noktasıdır. Para, yalnızca ekonomik bir değişim aracı değil, aynı zamanda siyasal otoritenin meşruiyetini pekiştiren bir güç unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Antik çağlardan itibaren metal para sistemlerinin temel özelliği, para arzının doğrudan kıymetli

madenlerin bulunabilirliğine bağlı olması, fiyat düzeyleri ve reel ücretlerin oluşumunda belirleyici olmuştur. Özellikle 16. yüzyılda Avrupa'daki fiyat artışları "Fiyat Devrimi" olarak tanımlanmış; bu süreç geniş halk kesimlerinin satın alma gücünü zayıflatmış ve reel ücretlerde düşüşe yol açarak kırsal ve kentsel yoksulluğu derinleştirmiştir (Allen, 2009). Bu dönemde para kıtlığı borçlanma maliyetlerini artırmış; küçük üreticiler, köylüler ve zanaatkarlar ağır bir borç sarmalına sürüklenmiştir (North, 1981). Metal para rejimlerinin bir diğer belirleyici özelliği, devletlerin savaş finansmanı için para taşımasına başvurusudur. Para taşıması kısa vadede kaynak sağlasa da uzun vadede fiyat istikrarsızlığını artırmış ve gelir dağılımını bozmuştur. Bu durum, özellikle sabit gelirli kesimlerin yaşam koşullarını olumsuz etkileyerek yoksullaştırmıştır. Orta Çağ ve erken modern dönemde para otoritelerinin temel amacı, yoksulluğu azaltmak değil, devletin mali kapasitesini korumak olmuştur (Spufford, 1988). Bu nedenle para politikası, toplumsal refahı önceleyen bir araç olmaktan ziyade siyasal iktidarın mali sürdürülebilirliğini sağlayan bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Erken dönem para düzenlerinin yoksulluk üzerindeki etkisini belirleyen bir diğer unsur, piyasa entegrasyonunun sınırlı olmasıdır. Bölgesel para kıtlıkları, ticaret ağlarının zayıflığı ve ulaşım maliyetlerinin yüksekliği, yerel ekonomileri dış şoklara karşı savunmasız hâle getirmiştir (Braudel, 1982). Bu durum özellikle kırsal bölgelerde yoksulluğun süreklilik kazanmasına yol açmıştır. Para arzının bölgesel farklılıkları fiyat düzeylerinde keskin ayrışmalara neden olmuş; bazı bölgelerde kıtlık baskın olurken, diğerlerinde görece bolluk yaşanmıştır. Bu dengesizlikler erken dönem toplumlarında yoksulluğun yalnızca ekonomik değil, mekânsal bir olgu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla erken dönem para düzenleri, yoksulluğun tarihsel kökenlerini anlamak için vazgeçilmez bir analitik çerçeve sunmaktadır.

2.1. Metal Para Rejimleri ve Fiyat Dalgalanmaları

Erken dönem ekonomilerinde para arzı, büyük ölçüde kıymetli madenlerin bulunabilirliğine bağlıydı. Altın ve gümüş arzındaki değişimler, fiyat düzeyini doğrudan etkileyerek geniş halk kesimlerinin yaşam koşullarını belirlemekteydi. Özellikle 16. yüzyılda yaşanan "Fiyat Devrimi", reel ücretlerde ciddi bir aşınmaya yol açmış ve yoksulluğu derinleştirmiştir (Allen, 2013, s. 44; De Vries, 2008, s. 91). Metal para kıtlığının yaşandığı dönemlerde borçlanma maliyetleri yükselmiş, küçük üreticiler ağır bir borç sarmalına sürüklenmiştir. Bu durum, erken modern Avrupa'da kırsal yoksulluğun yapısal bir özellik hâline gelmesine neden olmuştur (Lindert, 2004, s. 67). Avrupa'da fiyatların yaklaşık 150 yıl içerisinde birkaç kat artması, dönemin ekonomik yapısı dikkate alındığında olağanüstü bir enflasyonist baskı yaratmıştır. Bu fiyat artışlarının temel kaynağı, İspanyol İmparatorluğu'nun Amerika kıtasından Avrupa'ya taşıdığı büyük miktardaki altın ve gümüş akışıydı. Söz konusu kıymetli madenler, öncelikle İspanya'da fiyatların yükselmesine yol açmış; ardından ticaret ağları ve ödemeler dengesi mekanizmaları aracılığıyla Avrupa'nın geneline yayılmıştır. Fisher'in parasalcı yorumuna göre bu süreç, miktar teorisinin tarihsel bir doğrulaması niteliğindedir; zira para arzındaki genişleme, Avrupa genelinde fiyat seviyelerinin yükselmesine neden olmuştur (Fisher, 1971, s. 214). Bu dönemde yaşanan fiyat artışları yalnızca nominal bir değişimi ifade etmemekte, aynı zamanda toplumsal yapıyı dönüştüren bir süreci yansıtmaktadır. Reel ücretlerin düşmesi, özellikle tarım işçileri ve zanaatkarlar gibi sabit gelirli kesimlerin yaşam koşullarını ağırlaştırmıştır. Munro'nun belirttiği üzere, fiyat artışları ücret artışlarının oldukça üzerinde gerçekleştiğinden, geniş halk kesimleri ciddi bir satın alma gücü kaybı yaşamıştır (Munro, 2003, s. 198). Pamuk'un Osmanlı İmparatorluğu üzerine yaptığı çalışmalar da benzer bir eğilimi ortaya koymaktadır. On altıncı yüzyılda gümüşün değer kaybetmesi, Osmanlı fiyatlarında da belirgin artışlara yol açmış ve özellikle kentli yoksulların geçim koşullarını zorlaştırmıştır (Pamuk, 2001, s. 77). Bu çerçevede Fiyat Devrimi, yalnızca Batı Avrupa'ya özgü bir olgu değil, daha geniş bir coğrafyayı etkileyen

küresel bir fiyat dalgalanması dönemi olarak değerlendirilmelidir. Metal para kıtlığının yaşandığı dönemlerde ise bunun tersine işleyen bir mekanizma devreye girmiştir. Gümüş ve altın arzının daraldığı bu dönemlerde deflasyonist baskılar ortaya çıkmış; kredi maliyetleri yükselmiş, borçlanma zorlaşmış ve küçük üreticiler ağır bir borç yükü altında kalmıştır. Day, Orta Çağ'ın sonlarında yaşanan gümüş kıtlığının özellikle kırsal bölgelerde ekonomik daralmaya yol açtığını ve köylülerin borçlanma maliyetlerini artırdığını vurgulamaktadır (Day, 1978, s. 63). Braudel ise bu süreci, para darlığının toplumsal bir felakete dönüştüğü yüzyıllar olarak tanımlamaktadır (Braudel, 1982, s. 154). Para arzındaki daralma, ticaret hacmini küçültmüş, fiyatları aşağı çekmiş ve üretici gelirlerini azaltarak yoksulluğun derinleşmesine neden olmuştur. Fiyat Devrimi'nin toplumsal etkileri yalnızca gelir kaybıyla sınırlı kalmamıştır. Vilar'a göre bu dönemde yaşanan fiyat artışları, feodal yapının çözülmesini hızlandırmış; ancak aynı zamanda yeni bir yoksulluk dalgasının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Vilar, 1976, s. 201). Clark ise İngiltere özelinde fiyat artışlarının toprak sahiplerini görece zenginleştirirken, kiracı köylülerin ve işçilerin yaşam koşullarını belirgin biçimde kötüleştirdiğini göstermektedir (Clark, 1946, s. 52). Sonuç olarak metal para rejimleri, hem enflasyon hem de deflasyon dönemlerinde yoksulluğu farklı mekanizmalar aracılığıyla yeniden üretmiştir. Bu nedenle erken dönem metal para düzenleri, yoksulluğun tarihsel kökenlerini anlamak açısından kritik bir analitik çerçeve sunmaktadır. Para arzının kıymetli madenlere bağımlı olması, fiyat dalgalanmalarını kaçınılmaz kılmış; bu dalgalanmalar ise geniş halk kesimlerinin yaşam koşullarını doğrudan belirlemiştir. Fiyat Devrimi'nin yarattığı enflasyonist baskılar ile metal para kıtlığı dönemlerinin deflasyonist etkileri, erken modern Avrupa'da yoksulluğun hem derinleşmesine hem de kalıcı bir toplumsal sorun hâline gelmesine yol açmıştır.

2.2. Devlet Maliyesi ve İlk Para Otoriteleri

249

17. ve 18. yüzyıllarda savaşların artan maliyeti, devletleri daha düzenli borçlanma ve para yaratma mekanizmaları kurmaya zorlamıştır. Bu bağlamda İngiltere Bankası'nın kuruluşu, devlet borçlanmasının kurumsallaşması açısından önemli bir dönüm noktası olmuş; para politikası bu dönemde yoksulluğu azaltmaktan ziyade devletin mali kapasitesini güçlendirmeye hizmet etmiştir. Özellikle 18. yüzyılda Avrupa devletlerinin karşı karşıya kaldığı temel mali baskı, art arda gelen savaşların finansmanı olmuş, savaş harcamalarının geleneksel vergi gelirlerini aşması hem iç borçlanmanın hem de para yaratma araçlarının kurumsallaşmasını hızlandırmıştır. İngiltere'de yaşanan "mali devrim", savaş finansmanını sürdürülebilir hâle getirerek modern kamu maliyesinin temellerini atmış; ancak devletin mali kapasitesindeki bu artış, toplumun farklı kesimleri üzerinde yeni ve kalıcı yükler yaratmıştır. İngiltere Bankası'nın 1694'te kurulması, devletin uzun vadeli borçlanmasını mümkün kılarak savaş finansmanını daha öngörülebilir bir yapıya kavuşturmuş olsa da, vergi artışları ve enflasyonist baskılar yoluyla mali yükün geniş halk kesimlerine yayılmasına neden olmuştur. Savaş dönemlerinde uygulanan zorunlu borçlanma, tahvil satışları ve para arzındaki genişlemeler, yoksulluğun hem derinleşmesine hem de daha geniş bir toplumsal tabana yayılmasına yol açmıştır. Bu süreçte para politikası, modern anlamda bir makroekonomik istikrar aracı olmaktan çok, devletin mali sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik bir araç olarak işlev görmüş; savaş finansmanı amacıyla yapılan para taşışları özellikle Fransa ve İspanya gibi ülkelerde fiyat istikrarsızlığına ve enflasyonun sabit gelirli kesimlerin satın alma gücünü aşındırmasına neden olmuştur. Fransa'da John Law'ın 1716-1720 yılları arasındaki parasal deneyleri, devlet borcunu hafifletmek amacıyla para arzının genişletilmesinin nasıl bir finansal çöküşe yol açabileceğini göstermiş; bu çöküşten en ağır biçimde etkilenenler küçük tasarruf sahipleri ve kentli yoksullar olmuştur. Savaş ekonomilerinin yarattığı mali baskı, devletleri yalnızca borçlanma araçlarını geliştirmeye değil, aynı zamanda vergi sistemlerini

yeniden düzenlemeye de zorlamış; dolaylı vergilerin artması temel tüketim mallarının fiyatlarını yükselterek yoksulluğu derinleştirmiştir. Buna ek olarak artan askerî harcamalar, kamu kaynaklarının sosyal alanlardan uzaklaşmasına yol açmış; eğitim, sağlık ve yoksul yardımları gibi alanlarda ciddi kesintiler yapılmıştır. Bu nedenle savaş finansmanı, yalnızca mali bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal refahı doğrudan etkileyen tarihsel bir süreç olarak değerlendirilmelidir.

3. KLASİK MERKEZ BANKACILIĞI, ALTIN STANDARDI VE YOKSULLUK

Klasik merkez bankacılığı literatürü, özellikle 19. yüzyıl boyunca altın standardının kurumsallaşmasıyla birlikte, para politikasının toplumsal etkilerini anlamak için zengin bir tarihsel çerçeve sunar. Altın standardı, yüzeyde fiyat istikrarı ve uluslararası ödemeler dengesinde güvenilirlik sağlayan bir sistem olarak görülse de, iktisat tarihçileri bu rejimin toplumsal maliyetlerine dikkat çekmiştir. Eichengreen (1992: 88), altın standardının “kurumsal katılığı” nedeniyle ekonomik daralma dönemlerinde merkez bankalarını deflasyonist politikalara zorladığını ve bunun işsizlik ile yoksulluğu derinleştirdiğini vurgular. Kindleberger (1973: 201) ise altın standardının uluslararası krizleri yayma kapasitesine dikkat çekerek, merkez bankalarının koordinasyonsuzluğunun finansal panikleri toplumsal felakete dönüştürdüğünü belirtir. Bu çerçevede klasik merkez bankacılığı, teknik bir para rejimi olmaktan çok, toplumsal refahı doğrudan etkileyen bir kurumsal yapı olarak değerlendirilir. Friedman ve Schwartz’ın (1963: 312) parasalcı yaklaşımı, 1929 Büyük Buhranı sırasında merkez bankalarının para arzını daraltmasının ekonomik çöküşü hızlandırdığını ve özellikle düşük gelirli kesimler üzerinde yıkıcı etkiler yarattığını ortaya koyar. Temin (1989: 77) ve Feinstein (1997: 142) gibi iktisat tarihçileri ise, altın standardının dayattığı sıkı para politikalarının reel ücretleri baskıladığını, işsizliği artırdığını ve yoksulluğu yapısal bir sorun hâline getirdiğini ampirik verilerle destekler. Ahamed (2009: 55), dönemin merkez bankacılarını biyografik bir çerçevede ele alarak, altın standardına bağlılıklarının çoğu zaman toplumsal maliyetleri göz ardı eden bir zihniyet dünyasına dayandığını gösterir. Bu çalışmalar, altın standardının yalnızca ekonomik bir düzen değil, aynı zamanda belirli sınıfsal çıkarları koruyan bir kurumsal yapı olduğunu ortaya koyar. Yoksulluk ve gelir dağılımı açısından bakıldığında, klasik merkez bankacılığı literatürü ile emek tarihi ve sosyal tarih literatürü önemli ölçüde kesişir. Allen (2009: 112), sanayileşme döneminde reel ücretlerin uzun süre durağan kaldığını ve altın standardının dayattığı deflasyonist baskıların işçi sınıfının yaşam standartlarını olumsuz etkilediğini belirtir. Lindert (2004: 67), sosyal harcamaların sınırlı olduğu bu dönemde, merkez bankası politikalarının yoksulluğu hafifletmek yerine çoğu zaman derinleştirdiğini vurgular. Piketty (2014: 128) ve Atkinson (2015: 44) gibi çağdaş iktisat tarihçileri ise, uzun dönemli gelir ve servet eşitsizliği verilerini kullanarak, faiz oranlarının ve finansal varlık getirilerinin altın standardı döneminde de dağılımsal etkiler yarattığını göstermektedir. Bu bulgular, para politikasının tarih boyunca “tarafsız” olmadığını, belirli toplumsal grupları gözeten sonuçlar ürettiğini ortaya koyar. Bu literatürün önemli bir kısmı küresel ölçekte merkez bankacılığını incelerken, bazı çalışmalar belirli ülke örneklerine odaklanır. Örneğin İngiltere’nin uluslararası finans merkezi olarak yükselişi, Londra’nın altın standardının istikrarını pekiştirmesine katkı sağlamış; buna karşılık periferideki ülkeler bu sisteme uyum sağlamak için ağır maliyetler üstlenmiştir (Bordo, 2007: 156). Osmanlı İmparatorluğu ve erken Cumhuriyet dönemi üzerine yapılan çalışmalar da benzer bir tablo çizer. Pamuk (2001: 77), Osmanlı’nın altın standardına uyum çabalarının mali disiplin söylemi üzerinden toplumsal maliyetler yarattığını; dış borçlanma ve sıkı para politikalarının özellikle kentli yoksullar üzerinde baskı oluşturduğunu belirtir. Bu bağlamda klasik merkez bankacılığı ve altın standardı literatürü, para politikasının yalnızca fiyat istikrarı ve kur rejimi bağlamında değil, aynı zamanda yoksulluğun tarihsel coğrafyasını şekillendiren bir güç olarak

değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu literatür, merkez bankalarının tarih boyunca teknik kurumlar olmaktan çok, toplumsal sonuçları olan politik aktörler olduğunu göstermektedir.

3.1. Altın Standardı ve Deflasyonist Düzen

19.yüzyıl altın standardı, iktisat literatüründe çoğu zaman “fiyat istikrarı” ve “uluslararası güvenilirlik” sağlayan bir sistem olarak sunulsa da tarihsel veriler bu rejimin iç uyum mekanizmasının belirgin biçimde deflasyonist olduğunu göstermektedir. Altın çıkışları karşısında merkez bankalarının faiz oranlarını artırarak para arzını daraltması, ekonomik aktiviteyi yavaşlatmış; özellikle işçi sınıfı ve düşük gelirli kesimler üzerinde ağır bir baskı yaratmıştır. Eichengreen (1992: 88), altın standardının katı kurallarının merkez bankalarını ekonomik durgunluk dönemlerinde dahi para politikasını gevşetmekten alıkoyduğunu ve bunun işsizliği yapısal bir sorun hâline getirdiğini vurgular. Bu nedenle altın standardı, yalnızca bir kur rejimi değil, aynı zamanda belirli toplumsal grupları koruyan ve diğerlerini dışlayan bir ekonomik düzen olarak değerlendirilmelidir. Altın standardının deflasyonist etkileri, özellikle 1873-1896 arasındaki “Uzun Depresyon” döneminde belirginleşmiştir. Friedman ve Schwartz (1963: 90), bu dönemde para arzının altın girişlerine sıkı sıkıya bağlı olmasının, fiyatların sürekli düşmesine ve reel borç yükünün artmasına yol açtığını belirtir. Bu süreçte borçlu kesimler -çiftçiler, küçük esnaf ve işçiler- reel gelir kaybına uğramış; buna karşılık alacaklı sınıflar ve finansal sermaye deflasyonist ortamdan fayda sağlamıştır. Temin (1989: 77), altın standardının bu dönemde ekonomik toparlanmayı geciktirdiğini ve işsizliğin kronikleşmesine neden olduğunu ampirik verilerle destekler. Benzer biçimde, Feinstein (1997: 142), deflasyonun özellikle İngiltere ve Almanya’da işçi ücretlerini baskıladığını ve yoksulluğu derinleştirdiğini göstermektedir.

251

Altın standardının uluslararası boyutu da yoksulluk açısından kritik öneme sahiptir. Bloomfield (1959: 55), altın standardının merkez ülkelerde istikrar sağlarken, çevre ülkelerde sıkı para politikalarını zorunlu kıldığını ve bunun ekonomik kırılganlığı artırdığını belirtir. Bu durum, özellikle Latin Amerika ve Osmanlı İmparatorluğu gibi çevre ekonomilerde mali disiplin söylemi altında uygulanan deflasyonist politikaların toplumsal maliyetini artırmıştır. Pamuk (2001: 77), Osmanlı’nın altın standardına uyum çabalarının fiyat istikrarsızlığı ve reel ücret kaybı yarattığını; mali disiplinin yoksulluğu azaltmak yerine derinleştirdiğini vurgular. Böylece altın standardı, küresel ölçekte eşitsiz bir ekonomik düzen yaratmış; merkez ülkeler lehine işleyen bir mekanizma hâline gelmiştir. Altın standardının deflasyonist yapısı, merkez bankalarının politika alanını da daraltmıştır. Goodhart (1988: 119), altın standardı altında merkez bankalarının temel görevinin altın paritesini korumak olduğunu; istihdam, büyüme ve yoksulluk gibi toplumsal hedeflerin sistematik biçimde göz ardı edildiğini belirtir. Bu durum, merkez bankacılığının teknik bir kurum olmaktan çok, belirli sınıfsal çıkarları koruyan bir yapı olduğunu göstermektedir. Ahamed (2009: 55), dönemin merkez bankacılarını biyografik bir çerçevede ele alarak, altın standardına bağlılığın çoğu zaman toplumsal maliyetleri göz ardı eden bir zihniyet dünyasına dayandığını ortaya koyar. Bu zihniyet, 1929 Büyük Buhranı’na giden süreçte deflasyonist politikaların sürdürülmesinde belirleyici olmuştur. Bundan dolayı, altın standardı rejimi, fiyat istikrarı sağlama iddiasına rağmen, deflasyonist uyum mekanizması nedeniyle yoksulluğu derinleştiren bir ekonomik düzen yaratmıştır. Para arzının altın giriş ve çıkışlarına sıkı sıkıya bağlı olması, ekonomik dalgalanmaları şiddetlendirmiş; işsizlik, reel ücret kaybı ve borç yükü gibi kanallar üzerinden geniş halk kesimlerini olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle altın standardı, iktisat tarihi literatüründe yalnızca bir kur rejimi değil, aynı zamanda yoksulluğun tarihsel kökenlerini şekillendiren bir kurumsal yapı olarak değerlendirilmelidir.

3.2. Finansal Krizler ve Merkez Bankalarının Kurumsallaşması

Finansal krizler, modern merkez bankacılığının kurumsallaşmasında belirleyici bir rol oynamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan bankacılık panikleri, finansal sistemin kırılganlığını görünür kılmış ve devletleri para piyasalarını düzenleyecek kurumsal yapılara yöneltmiştir. Bu bağlamda Walter Bagehot'ın 1873 tarihli Lombard Street adlı eseri, “son kredi mercii” (lender of last resort) ilkesini sistematik biçimde formüle ederek merkez bankacılığının teorik temelini atmıştır. Bagehot'ın önerisi, kriz anlarında merkez bankalarının sağlam teminat karşılığında likidite sağlaması gerektiği yönündeydi; ancak tarihsel uygulamalar, bu mekanizmanın çoğu zaman büyük bankaları korurken küçük tasarruf sahiplerini ve yoksul kesimleri dışarıda bıraktığını göstermektedir (Goodhart, 1988: 119). Yüzyıl boyunca İngiltere’de yaşanan 1825, 1847, 1857 ve 1866 krizleri, merkez bankalarının müdahale kapasitesinin sınırlarını ortaya koymuştur. Clapham (1944: 211), Bank of England’ın bu krizlerde likidite sağlamada tereddüt etmesinin panikleri derinleştirdiğini ve küçük bankaların çöküşüne yol açtığını belirtir. Benzer biçimde, Gorton (1988: 63), 19. yüzyıl ABD bankacılık paniklerinin, merkez bankası eksikliğinin finansal istikrarsızlığı nasıl artırdığını ampirik olarak göstermektedir. Bu krizler, 1913’te Federal Reserve System’in kurulmasının temel gerekçelerinden biri olmuştur (Meltzer, 2003: 55). Finansal krizlerin toplumsal etkileri, merkez bankacılığının kurumsallaşmasını yalnızca teknik bir süreç olmaktan çıkarıp, aynı zamanda sosyal bir zorunluluk hâline getirmiştir. Calomiris ve Gorton (1991: 145), bankacılık paniklerinin özellikle küçük tasarruf sahiplerini ve düşük gelirli kesimleri orantısız biçimde etkilediğini; büyük finansal kuruluşların ise merkez bankası müdahalelerinden daha fazla fayda sağladığını vurgular. Bu durum, merkez bankalarının tarihsel olarak “eşitsiz bir güvenlik ağı” sunduğunu göstermektedir. Bordo ve Rockoff (1996: 398), altın standardı döneminde merkez bankalarının kriz yönetiminde daha etkin olduğu ülkelerde ekonomik dalgalanmaların daha sınırlı kaldığını; ancak bu etkinliğin çoğu zaman finansal elitlerin çıkarlarıyla uyumlu olduğunu belirtir. 19. yüzyılın başında yaşanan finansal krizler, merkez bankalarının kurumsal yapısını daha da güçlendirmiştir. 1907 ABD bankacılık krizi, J.P. Morgan gibi özel finans aktörlerinin piyasayı kurtarmak zorunda kalması nedeniyle, merkez bankası eksikliğinin yarattığı kurumsal boşluğu dramatik biçimde ortaya koymuştur (Bruner, 2007: 77). Bu kriz, Federal Reserve’in kurulmasına giden süreci hızlandırmış ve merkez bankalarının kriz yönetimindeki rolünü kurumsal bir zorunluluk hâline getirmiştir. Benzer biçimde, 1931 Avrupa finansal krizi, merkez bankalarının uluslararası koordinasyon eksikliğinin küresel bir çöküşü nasıl tetiklediğini göstermiştir (Kindleberger, 1978: 112). Finansal krizlerin merkez bankacılığı üzerindeki etkisi yalnızca kurumsal yapıların oluşumuyla sınırlı değildir; aynı zamanda para politikasının toplumsal sonuçlarını da belirlemiştir. Minsky (1986: 204), finansal istikrarsızlık hipotezi çerçevesinde, merkez bankalarının kriz dönemlerinde finansal sistemi kurtarmaya odaklanmasının, uzun vadede riskli davranışları teşvik ettiğini ve bunun yoksul kesimler üzerinde dolaylı maliyetler yarattığını savunur. Reinhart ve Rogoff (2009: 88) ise tarihsel kriz verilerini inceleyerek, finansal çöküşlerin her zaman yüksek işsizlik, reel gelir kaybı ve artan yoksullukla sonuçlandığını göstermektedir. Bu sebeple; finansal krizler merkez bankacılığının kurumsallaşmasında itici bir güç olmuş; ancak bu süreç, toplumsal açıdan eşitsiz sonuçlar üretmiştir. “Son kredi mercii” mekanizması, finansal sistemi ayakta tutmayı başarmış olsa da, tarihsel olarak büyük bankaları koruyan bir güvenlik ağı işlevi görmüş; küçük tasarruf sahipleri ve yoksul kesimler ise krizlerin yükünü taşımaya devam etmiştir. Bu nedenle finansal krizler ve merkez bankacılığı arasındaki ilişki, yalnızca teknik bir düzenleme meselesi değil, aynı zamanda toplumsal adalet ve gelir dağılımı açısından kritik bir tartışma alanıdır.

4. MODERN DÖNEM: FİNANSALLAŞMA, PARA POLİTİKASI VE YOKSULLUK

Modern dönemde para politikası, özellikle 1970’ler sonrası yaşanan yapısal dönüşümlerle birlikte, yoksulluk ve gelir dağılımı üzerinde önceki dönemlere kıyasla çok daha belirgin etkiler yaratmıştır. Bretton Woods sisteminin çöküşü, petrol şokları, stagflasyon, neoliberal dönüşüm, finansal küreselleşme ve 2008 sonrası niceliksel genişleme politikaları, para politikasının toplumsal sonuçlarını yeniden şekillendirmiştir. Bu bölüm, modern dönemde para politikasının yoksulluk üzerindeki etkilerini üç alt başlık altında incelemektedir.

4.1. 1970’ler Krizi ve Neoliberal Para Politikası

1970’lerde yaşanan stagflasyon aynı anda hem yüksek enflasyon hem de yüksek işsizlik merkez bankacılığı tarihinin en kritik kırılma noktalarından birini oluşturmuştur. Bretton Woods sisteminin çökmesiyle birlikte döviz kurları dalgalanmaya bırakılmış, petrol fiyatlarındaki artışlar küresel enflasyonu tetiklemiş ve Keynesyen talep yönetimi politikaları sorgulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde merkez bankalarının enflasyonu kontrol etmekte başarısız olduğu yönündeki eleştiriler, “bağımsız merkez bankası” doktrinini güçlendirmiştir (Helleiner, 1994: 77). 1979’da ABD Merkez Bankası Başkanı Paul Volcker’ın uyguladığı sert faiz artışları, neoliberal para politikasının başlangıcı olarak kabul edilir. “Volcker şoku” olarak bilinen bu politika, enflasyonu düşürmeyi başarmış olsa da, işsizliği dramatik biçimde artırmış ve özellikle düşük gelirli kesimler üzerinde ağır bir ekonomik yük yaratmıştır (Minsky, 1986: 204). Bordo (2007: 156), 1980’lerden itibaren merkez bankalarının temel hedefinin fiyat istikrarı hâline geldiğini; istihdam, büyüme ve yoksulluk gibi toplumsal hedeflerin ise politika çerçevesinin dışına itildiğini vurgular. Neoliberal dönemde para politikası, mali disiplin, yüksek faiz ve sermaye hareketlerinin serbestliği üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede merkez bankaları, finansal piyasaların güvenliğini korumayı toplumsal refahın önüne koymuş; bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun artmasına yol açmıştır. Stagflasyon sonrası dönemde uygulanan sıkı para politikaları, reel ücretlerin baskılanmasına, sendikal örgütlülüğün zayıflamasına ve gelir dağılımının bozulmasına katkı sağlamıştır (Piketty, 2014: 128).

4.2. Finansallaşma ve Kırılgan Yoksulluk (Genişletilmiş)

1980’lerden itibaren sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, finansal piyasaların ekonomideki ağırlığını artırmış ve “finansallaşma” olarak adlandırılan yeni bir ekonomik düzen ortaya çıkmıştır. Finansallaşma, para politikasının etkilerini hem genişletmiş hem de karmaşıklştırmıştır. Minsky (1986: 204), finansal istikrarsızlık hipotezi çerçevesinde, finansal piyasaların büyümesinin krizlere karşı kırılganlığı artırdığını ve merkez bankalarının bu kırılganlığı yönetmekte zorlandığını belirtir. Finansallaşma sürecinde para politikası, küresel sermaye akımlarına bağımlı hâle gelmiştir. Ani sermaye çıkışları karşısında merkez bankalarının faiz artırmak zorunda kalması, özellikle gelişmekte olan ülkelere işsizliği artırmış ve yoksulluğu derinleştirmiştir. Palma (2011: 35), finansallaşmanın gelir dağılımını bozduğunu; en üst gelir grubunun payının artarken orta ve alt gelir gruplarının payının azaldığını göstermektedir. Finansallaşmanın yoksulluk üzerindeki etkileri yalnızca işsizlik ve gelir kaybıyla sınırlı değildir. Borçlanmanın hanehalkı düzeyinde artması, düşük gelirli kesimleri finansal şoklara karşı daha savunmasız hâle getirmiştir. Milanovic (2016: 144), finansallaşmanın küresel eşitsizliği artırdığını ve yoksulluğun artık yalnızca gelir eksikliği değil, aynı zamanda finansal kırılganlık olarak tanımlanması gerektiğini savunur. Bu

dönemde merkez bankalarının uyguladığı yüksek faiz politikaları, finansal varlık sahiplerini zenginleştirirken, borçlu hanehalklarının yükünü artırmıştır.

4.3. 2008 Krizi ve Niceliksel Genişleme

2008 Küresel Finans Krizi, modern merkez bankacılığının en radikal dönüşümlerinden birine yol açmıştır. Kriz sonrası dönemde ABD, Avrupa ve Japonya merkez bankaları, niceliksel genişleme programlarıyla finansal piyasalara büyük miktarda likidite sağlamıştır. Bu politikalar, finansal sistemi çöküşten kurtarmayı başarmış olsa da, toplumsal etkileri oldukça tartışmalıdır. Niceliksel genişleme, varlık fiyatlarını özellikle hisse senedi ve konut fiyatlarını hızla yükseltmiş; bu durum, varlık sahibi üst gelir gruplarını zenginleştirirken, düşük gelirli kesimlerin yaşam maliyetlerini artırmıştır (Tooze, 2018: 221). Milanovic (2016: 144), QE politikalarının eşitsizliği artırdığını ve yoksulluğun yeni biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açtığını belirtir. Konut fiyatlarındaki artış, kiracı hanehalklarının barınma maliyetlerini yükseltmiş; güvencesiz istihdam biçimlerinin yaygınlaşması ise düşük gelirli kesimlerin ekonomik kırılganlığını artırmıştır. Ayrıca genişleme politikaları, finansal piyasaları desteklerken reel ekonomide beklenen ölçüde istihdam yaratmamış; bu durum, merkez bankalarının toplumsal sorumluluğu üzerine yeni tartışmalar başlatmıştır. Tooze (2018: 223), 2008 sonrası dönemi “finansal varlıkların altın çağı” olarak tanımlar ve merkez bankalarının kriz sonrası politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini eleştirir. 2008 sonrası para politikası, finansal istikrarı koruma amacıyla uygulanmış olsa da, yoksulluk ve eşitsizlik üzerinde önemli yan etkiler yaratmıştır. Bu durum, modern merkez bankacılığının toplumsal etkilerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, para politikası ve merkez bankacılığının tarihsel gelişimini yoksulluk olgusu ile birlikte ele alarak, iktisat tarihine uzun dönemli ve bütüncül bir perspektif sunmayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, para politikasının yalnızca teknik bir iktisadi araç olarak değil, toplumsal güç ilişkileri, kurumsal yapılar ve ekonomik eşitsizliklerin tarihsel evrimiyle yakından bağlantılı bir süreç olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Uzun dönemli tarihsel inceleme, para politikası rejimlerinin yoksulluğun biçimlenişinde belirleyici bir rol oynadığını ve bu etkinin farklı dönemlerde farklı mekanizmalar üzerinden ortaya çıktığını göstermektedir. Para politikası ve merkez bankacılığı tarihine uzun dönemli bir bakış, üç temel dönemin öne çıktığını ortaya koymaktadır: erken metal para rejimleri; klasik merkez bankacılığı ve altın standardı dönemi; modern finansallaşma çağı. Bu dönemlerin her biri, para politikasının toplumsal etkilerini özgün kurumsal çerçeveler içinde üretmiştir. Ancak ortak nokta, para politikası kararlarının hiçbir zaman toplumsal açıdan “tarafsız” olmamasıdır. Para, tarih boyunca yalnızca bir değişim aracı değil, aynı zamanda gelir dağılımını ve toplumsal güç ilişkilerini yeniden üreten bir kurumsal yapı olarak işlev görmüştür. Erken dönem metal para rejimlerinde para arzının kıymetli madenlerin bulunabilirliğine bağlı olması, fiyat düzeyinde yüksek oynaklığı kaçınılmaz kılmıştır. Özellikle 16. yüzyıldaki Fiyat Devrimi, geniş halk kesimlerinin reel gelirlerini ciddi biçimde aşındırırken; metal kıtlığı dönemlerinde ortaya çıkan deflasyonist baskılar borçlu kesimler üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur (Hamilton, 1934: 45; Munro, 2003: 198). Bu dönemin temel bulgusu, para arzının fiziksel sınırlara bağlı olduğu sistemlerin ekonomik kırılganlıkları ve yoksulluğu derinleştirme eğiliminde olduğudur. Ayrıca devletlerin savaş finansmanı amacıyla para taşımasına başvurusu, yoksulluğun yalnızca piyasa süreçlerinin değil, aynı zamanda siyasal kararların da bir sonucu olduğunu göstermektedir (Brewer, 1989: 44; Spufford, 1988: 93). Klasik merkez bankacılığı ve altın standardı dönemi, para politikasının

kurumsallaşması açısından önemli bir tarihsel aşamayı temsil etmektedir. Altın standardının deflasyonist uyum mekanizması, ekonomik daralma dönemlerinde işsizliği artırmış; merkez bankalarının altın paritesini koruma yönündeki katı tutumu, toplumsal maliyetleri ikincil plana iten bir politika anlayışının yerleşmesine neden olmuştur (Eichengreen, 1992: 88; Feinstein, 1997: 142). Bagehot'ın "son kredi mercii" ilkesi finansal paniklerin kontrol altına alınmasında teorik olarak önemli bir ilerleme sunsa da, tarihsel uygulamalar bu mekanizmanın ağırlıklı olarak büyük bankaları koruduğunu, küçük tasarruf sahipleri ve düşük gelirli kesimlerin ise krizlerin maliyetini üstlendiğini göstermektedir (Goodhart, 1988: 119; Clapham, 1944: 211). Bu dönemin temel dersi, finansal istikrarın sağlanmasının toplumsal açıdan maliyetsiz olmadığı ve merkez bankası müdahalelerinin sınıfsal etkiler üretebildiğidir. Modern dönemde finansallaşmanın hız kazanması, para politikasının toplumsal etkilerini daha da görünür hâle getirmiştir. 1970'ler stagflasyonu, merkez bankacılığının meşruiyetini sarsmış ve neoliberal para politikalarının yükselişine zemin hazırlamıştır (Helleiner, 1994: 77). 1980'lerden itibaren fiyat istikrarının tek hedef hâline gelmesi, istihdam ve yoksulluk gibi toplumsal göstergelerin politika çerçevesinin dışına itilmesine yol açmıştır (Bordo, 2007: 156). Sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle derinleşen finansallaşma süreci, ani sermaye çıkışları karşısında uygulanan sert faiz artışları aracılığıyla işsizliği ve gelir kayıplarını artırmış; böylece kırılgan yoksulluk biçimlerini yaygınlaştırmıştır (Minsky, 1986: 204; Palma, 2011: 35). 2008 küresel krizin ardından uygulanan niceliksel genişleme politikaları ise finansal varlık fiyatlarını yükselterek üst gelir gruplarını orantısız biçimde zenginleştirirken, düşük gelirli kesimleri artan konut maliyetleri ve güvencesiz istihdam koşullarıyla karşı karşıya bırakmıştır (Tooze, 2018: 221; Milanovic, 2016: 144). Bu tarihsel incelemeden çıkarılabilecek temel sonuç, para politikasının toplumsal etkilerinin göz ardı edilemeyeceğidir. Para politikası, teknik bir istikrar aracı olmanın ötesinde, gelir dağılımını, sınıfsal ilişkileri ve yoksulluğun mekânsal ve toplumsal boyutlarını şekillendiren kurumsal bir yapıdır. Bu bağlamda, merkez bankalarının yalnızca fiyat istikrarına odaklanan dar hedef setlerinin tarihsel olarak yetersiz kaldığı ve çoğu zaman yoksulluğu derinleştiren sonuçlar ürettiği görülmektedir.

Çalışmanın özgün katkısı, para politikası-yoksulluk ilişkisini üç yüzyılı aşan bir tarihsel çerçevede ele alması ve farklı dönemlerin kurumsal mantıklarını karşılaştırmalı biçimde analiz etmesidir. Literatürdeki birçok çalışma belirli dönemlere veya politika araçlarına odaklanırken, bu çalışma para politikasının uzun dönemli toplumsal etkilerini bütüncül bir perspektifle değerlendirmektedir. Bu çerçevede elde edilen tarihsel dersler ve politika çıkarımları şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak, merkez bankalarının hedef setlerinin genişletilmesi gerekmektedir. Fiyat istikrarı tek başına toplumsal refahı garanti etmemekte; istihdam, gelir dağılımı ve finansal kırılganlık göstergelerinin politika çerçevesine dâhil edilmesi zorunluluk arz etmektedir (Piketty, 2014: 128). İkinci olarak, finansal istikrar politikalarının toplumsal etkileri gözetilmelidir. Tarihsel deneyimler, "son kredi mercii" mekanizmasının büyük finansal kurumları korurken, yoksul kesimleri dışarıda bıraktığını göstermektedir; bu nedenle kriz yönetimi daha kapsayıcı biçimde tasarlanmalıdır (Calomiris, 1991: 145). Üçüncü olarak, sermaye hareketlerinin düzenlenmesi yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayabilir. Finansallaşma döneminde sermaye kontrollerinin ekonomik istikrarı ve toplumsal refahı destekleyebileceğine dair güçlü tarihsel kanıtlar bulunmaktadır (Helleiner, 1994: 77). Dördüncü olarak, niceliksel genişleme politikalarının tasarımı yeniden düşünülmelidir. Gelecekteki genişleme programlarının reel sektörü ve düşük gelirli kesimleri doğrudan destekleyecek mekanizmalar içermesi gerekmektedir (Tooze, 2018: 223). Son olarak, para politikası kararlarında tarihsel farkındalığın artırılması önemlidir. Altın standardı, 1970'ler stagflasyonu ve 2008 krizi gibi deneyimler, para politikasının toplumsal sonuçlarını anlamak açısından kritik dersler sunmaktadır. Sonuç olarak, para politikası tarih boyunca yoksulluğun hem üreticisi hem de dönüştürücüsü olmuştur. Bu çalışma, para politikasının

teknik bir araç olarak değil, toplumsal güç ilişkilerini şekillendiren bir kurum olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Erken dönem metal para rejimlerinden altın standardına, neoliberal dönüşümden finansallaşma çağına uzanan tarihsel süreç, para politikasının toplumsal boyutunun ihmal edilmesinin yoksulluğu derinleştirdiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu nedenle geleceğin merkez bankacılığı, yalnızca fiyat istikrarını değil, aynı zamanda toplumsal istikrarı da gözetken daha kapsayıcı bir çerçeveye ihtiyacı duymaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahamed, L. (2009). *Lords of finance: The bankers who broke the world*. Penguin Press.
- Allen, R. C. (2009). *The British Industrial Revolution in global perspective*. Cambridge University Press.
- Allen, R. C. (2013). *Poverty and the Industrial Revolution*. Oxford University Press.
- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What can be done?* Harvard University Press.
- Bloomfield, A. I. (1959). *Monetary policy under the international gold standard*. Federal Reserve Bank of New York.
- Booth, A. (2007). *Colonial legacies and poverty in Southeast Asia*. University of Hawai'i Press.
- Bordo, M. D. (2007). *A history of monetary policy and central banking*. Cambridge University Press.
- Bordo, M. D., & Gorton, G. (1991). The origins of banking panics. In R. G. Hubbard (Ed.), *Financial markets and financial crises* (pp. 181-200). University of Chicago Press.
- Bordo, M. D., & Rockoff, H. (1996). The gold standard as a "good housekeeping seal of approval." *The Journal of Economic History*, 56(2), 389-428.
- Braudel, F. (1982). *Civilization and capitalism: Vol. 2. The wheels of commerce*. Harper & Row.
- Brewer, J. (1989). *The sinews of power: War, money and the English state, 1688-1783*. Harvard University Press.
- Broadberry, S., & O'Rourke, K. H. (Eds.). (2010). *The Cambridge economic history of modern Europe*. Cambridge University Press.
- Bruner, R. F., & Carr, S. D. (2007). *The panic of 1907: Lessons learned from the market's perfect storm*. Wiley.
- Capie, F., & Wood, G. (1997). *The history of central banking and monetary control*. Routledge.
- Clapham, J. (1944). *The Bank of England: A history*. Cambridge University Press.
- Clark, G. (1946). *The wealth of England, 1496-1760*. Oxford University Press.
- Crafts, N. (1995). *The Industrial Revolution: An interpretive essay*. Oxford University Press.
- Day, J. (1978). *The medieval market economy*. Blackwell. Oxford.
- De Vries, J. (2008). *The industrious revolution*. Cambridge University Press.
- Dickson, P. G. M. (1967). *The financial revolution in England*. Macmillan.
- Eichengreen, B. (1992). *Golden fetters*. Oxford University Press.
- Eichengreen, B. (2008). *Globalizing capital*. Princeton University Press.
- Feinstein, C. H. (1997). *The European economy between the wars*. Oxford University Press.
- Fisher, D. (1971). *The price revolution: A monetary interpretation*. Cambridge University Press.
- Frankema, E. (2010). *Colonial taxation and inequality: The case of Indonesia*. Brill.
- Friedman, M., & Schwartz, A. J. (1963). *A monetary history of the United States, 1867-1960*. Princeton University Press.
- Fuller, E. W. (2020). *A source book on early monetary thought*. Edward Elgar Publishing.
- Goodhart, C. A. E. (1988). *The evolution of central banks*. MIT Press.

- Gorton, G. (1988). Banking panics and business cycles. *Oxford Economic Papers*, 40(4), 751-781.
- Hamilton, E. J. (1934). *American treasure and the price revolution in Spain, 1501-1650*. Harvard University Press.
- Helleiner, E. (1994). *States and the reemergence of global finance*. Cornell University Press.
- Hoffman, P. T., & Norberg, K. (1994). *Fiscal crises, liberty, and representative government*. Stanford University Press.
- Kaldor, N. (1957). A model of economic growth. *Oxford Economic Papers*, 9(2), 135-145.
- Kindleberger, C. P. (1973). *The world in depression, 1929-1939*. University of California Press.
- Kindleberger, C. P. (1978). *Manias, panics, and crashes*. Basic Books.
- Knodel, J. (2018). Monetary endogeneity before central banking. In S. Battilossi, Y. Cassis, & K. Yago (Eds.), *Handbook of the history of money and currency* (pp. 1-24). Springer.
- Lindert, P. H. (2004). *Growing public*. Cambridge University Press.
- Maddison, A. (2001). *The world economy: A millennial perspective*. OECD Publishing.
- Mathias, P., & O'Brien, P. K. (1976). Taxation in Britain and France, 1715-1810. *Journal of European Economic History*, 5(3), 601-650.
- Meltzer, A. H. (2003). *A history of the Federal Reserve: Vol. 1*. University of Chicago Press.
- Milanovic, B. (2016). *Global inequality*. Harvard University Press.
- Minsky, H. P. (1986). *Stabilizing an unstable economy*. Yale University Press.
- Murphy, A. (1997). *John Law: Economic theorist and policy-maker*. Oxford University Press.
- Neal, L. (1990). *The rise of financial capitalism*. Cambridge University Press.
- North, D. C. (1981). *Structure and change in economic history*. W. W. Norton.
- O'Brien, P. K. (2001). Fiscal exceptionalism of the first industrial nation. *European Review of Economic History*, 5(3), 281-308.
- Pamuk, Ş. (2001). *A monetary history of the Ottoman Empire*. Cambridge University Press.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.
- Polanyi, K. (1944). *The great transformation*. Farrar & Rinehart.
- Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). *This time is different*. Princeton University Press.
- Sargent, T. J., & Velde, F. R. (1995). Macroeconomic features of the French Revolution. *Journal of Political Economy*, 103(3), 474-518.
- Spufford, P. (1988). *Money and its use in medieval Europe*. Cambridge University Press.
- Temin, P. (1989). *Lessons from the Great Depression*. MIT Press.
- Tilly, C. (1990). *Coercion, capital, and European states*. Blackwell.
- Tooze, A. (2018). *Crashed*. Viking.
- Velde, F. R. (2003). Government debt and monetary policy in eighteenth-century France. *The Economic History Review*, 56(3), 478-501.
- Vilar, P. (1976). *A history of gold and money, 1450-1920*. Verso.
- Wennerlind, C. (2011). *Casualties of credit*. Harvard University Press.
- Wickham, C. (2005). *Framing the early Middle Ages*. Oxford University Press.
- Williamson, J. G. (2011). *Trade and poverty*. MIT Press.
- Sturm, J. E., Bodea, C., de Haan, J., & Hicks, R. (2025). Central bank independence, income inequality and poverty: What do the data say? *Journal of Economic Inequality*, 23(1), 227-246. <https://doi.org/10.1007/s10888-024-09637-6>